

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2023 – Volume 32, Issue 4, pp. 102–117
<http://doi.org/10.18352/jsi.801>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Bart Debyser is docent verpleegkunde en onderzoeker
aan Hogeschool VIVES, wetenschappelijk medewerker
binnen de Kliniek St-Jozef van Pittem en vrijwillig
medewerker aan het Universitair Centrum
Verpleegkunde en Vroedkunde, UGent.
E-mail: bart.debyser@vives.be

Kristel Driessens is coördinator van Bind-Kracht,
onderzoeker van het onderzoekscentrum Sociale Inclusie
en docente sociaal werk op de Karel de Grote Hogeschool
en in de Master Sociaal Werk van de Universiteit
Antwerpen. E-mail: kristel.driessens@kdg.be

Veerle Demolder is patiënt-ervaringsdeskundige en
praktijklector aan Hogeschool VIVES.

E-mail: veerle.demolder@vives.be

Hilde Vermeir is praktijklector ervaringsdeskundige GGZ
bij EQUALITY//ResearchCollective aan HOGENT. E-mail:
hilde.vermeir@hogent.be

Jessica De Maeyer is coördinator van EQUALITY//
ResearchCollective en docent aan de opleiding
orthopedagogie aan HOGENT.

E-mail: jessica.demaeyer@hogent.be

Vicky Lyssens-Danneboom is onderzoeker van het
onderzoekscenrum Sociale Inclusie en docente sociaal
werk op de Karel de Grote Hogeschool.

E-mail: vicky.lyssens-danneboom@kdg.be

Tijs van Steenberghe is wetenschappelijk medewerker
bij EQUALITY//ResearchCollective aan HOGENT.

E-mail: tijs.vansteenbergh@hogent.be

Correspondence to: Bart Debyser

E-mail: bart.debyser@vives.be

Category: Practice

**BART DEBYSER,
KRISTEL DRIESSENS,
VEERLE DEMOLDER,
HILDE VERMEIR,
JESSICA DE MAEYER,
VICKY LYSENS-
DANNEBOOM, TIJS
VAN STEENBERGHE**

INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN SOCIAAL-AGOGISCHE EN ZORGOPLEIDINGEN: KANSEN EN UITDAGINGEN

EMBEDDING EXPERIENTIAL KNOWLEDGE IN THE EDUCATION OF HEALTHCARE AND SOCIAL WORK: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

SAMENVATTING

Internationaal is er toenemende aandacht voor de inbedding van 'cliënt'-ervaringen, ervaringskennis en -deskundigheid in het hoger onderwijs. Hoewel steeds meer opleidingen, zowel in Vlaanderen als in Nederland, actief inzetten op het samenwerken met ervaringsdeskundigen, bestaat er toch een handelingsverlegenheid voor het structureel inbedden van ervaringskennis in het curriculum en de onderwijspraktijk. Vanuit literatuur en eigen praktijkervaringen in de opleidingen verpleegkunde en sociaal-agogisch werk in Vlaanderen, bekijken we hoe de inbreng van ervaringskennis als sociale interventie bijdraagt aan een meer inclusieve hogeschool en de professionalisering van sociale en zorgberoepen. Deze analyse werpt een licht op kansen en uitdagingen om de samenwerking met mensen met ervaringskennis duurzaam te verankeren in het hoger onderwijs.

TREFWOORDEN

Ervaringskennis, ervaringsdeskundigheid, hoger onderwijs, inclusie, cliëntperspectief, cliëntenparticipatie

ABSTRACT

Internationally, there is increasing attention to embed experiential knowledge and experts by experience in higher education. Although in the Netherlands as well as in Flanders, experts by experience are more and more involved in different courses, there is considerable hesitation to structurally implement expertise by experience in the curriculum and the educational practice. Inspired by literature and our own experiences in the educational curricula of health care and social (educational care) work in Flanders, we examine in what ways the embedding of experiential

INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN SOCIAAL-AGOGISCHE EN ZORGOPLEIDINGEN

knowledge as a social intervention contributes to more inclusive higher education and the professionalisation of social and (health)care professions. The analysis sheds light on opportunities and challenges to implement experiential knowledge in a sustainable way within higher education.

KEYWORDS

Experiential knowledge, experts by experience, higher education, inclusion, service user and carer involvement, client perspective

INLEIDING

Participatie in het hoger onderwijs van mensen met doorleefde ervaringen op sociaal en medisch gebied zien we internationaal op verschillende manieren toenemen. In het Verenigd Koninkrijk is de inzet van 'service users and carers' (gebruikers van voorzieningen en mantelzorgers) zelfs een voorwaarde voor de goedkeuring van programma's, die opleiden tot een diploma in sociaal werk (Branfield, 2009). In de opleiding verpleegkunde en vroedkunde zijn er richtlijnen en standaarden, die aansturen om zorggebruikers en mantelzorgers actief te betrekken (Nursing and Midwifery Council, 2018). Ook in Nederland en Vlaanderen wordt er in het hoger beroepsonderwijs steeds meer samengewerkt met ervaringsdeskundigen (Driessens & Lyssens-Danneboom, 2022).

Vanuit de zoektocht naar integratie van ervaringskennis in het curriculum en de onderwijspraktijk, namen enkele docenten, ervaringsdeskundigen en onderzoekers van drie Vlaamse Hogescholen het initiatief om een leergemeenschap te bouwen. De drie betrokken Hogescholen verzorgen onder andere bacheloropleidingen in sociaal werk, orthopedagogie en verpleegkunde. De doelstelling van dit lerend netwerk is om de opgebouwde kennis en uitdagingen rond de integratie van ervaringskennis en -deskundigheid binnen deze opleidingen te delen met elkaar, van elkaar te leren en verder uit te dragen. We beschrijven in dit artikel de inbreng van ervaringskennis op de hogeschool als een sociale interventie, gericht op het werken aan inclusief hoger onderwijs en een meer rechtvaardige en gelijkwaardige professionalisering van sociale en zorgberoepen. We belichten de waarde van de inbreng van ervaringskennis in het onderwijs en staan stil bij een aantal uitdagingen.

ERVARINGSKENNIS EN ERVARINGSDESKUNDIGHEID

Voor een omschrijving van ervaringskennis in het sociale domein baseren we ons op eigen werk over het co-creatief inbedden van ervaringskennis in organisaties (Van Steenberghe et al., 2020).

Ervaringskennis groeit uit wat mensen en hun context zelf meemaken in relatie tot (sociale) ongelijkheid, ontwrichting, (psychisch) lijden en/of armoede. Dat wordt vaak binnengebracht in opleidingen als getuigenissen, cliëntparticipatie of als perspectieven van wie gebruik maakt van zorg, hulpverlening of diensten.

Op basis van deze ervaringen ontwikkelen mensen hun eigen verhaal via een proces van reflectie en verdieping. Individuele ervaringskennis gaat over het begrijpen van de eigen persoonlijke en maatschappelijke leefsituatie. Collectieve ervaringskennis gaat over het situeren van het eigen verhaal en inzichten, en die van anderen in relatie tot bredere vraagstukken van onrechtvaardigheid, ongelijkheid of sociale uitsluiting. Bij collectieve ervaringskennis staat de kennis over het eigen leven niet langer centraal, maar worden ook andere verhalen begrepen en gekaderd.

Zowel het werkveld als het onderwijs hebben nood aan ervaringen, aan individuele en collectieve ervaringskennis van mensen. Het kan gaan om een diversiteit aan thema's waaraan de betrokkenen een bijdrage kunnen leveren: inzichten met betrekking tot ziektebeelden, de specificiteit van leven in ontbering, ervaringen met de toegankelijkheid van diensten en kwaliteitsvolle zorg- en hulpverlening. Ervaringskennis biedt ook inzichten over in- en uitsluiting, discriminatie en stigmatisering (Van Steenberghe et al., 2020). Het is een kennisbron die de ervaringen van mensen uit de vaak onzichtbare delen van de samenleving zichtbaar en voelbaar maakt.

Het begrip ervaringsdeskundigheid verwijst naar het 'deskundig' inzetten van ervaring en/of ervaringskennis in een professionele context, en het ten dienste stellen van individuele en collectieve ervaringskennis aan anderen in sociale en zorgpraktijken (Castro, 2018; Weerman, 2018). Ervaringsdeskundigen gaan daarmee aan de slag in tal van contexten, zoals ziekenhuizen, overheidsdiensten, het onderwijs, psychiatrische centra, therapeutische gemeenschappen, leefgroepen, gemeentelijke centra voor maatschappelijk welzijn en beschut wonen.

Omdat zowel ervaringskennis als ervaringsdeskundigheid van toepassing zijn in onze onderwijspraktijken, zullen beide begrippen gebruikt worden in dit artikel. De unieke ervaringskennis van mensen is steeds het vertrekpunt waarmee in een onderwijscontext aan de slag wordt gegaan. Waar mogelijk wordt ingezet op het betrekken van mensen met ervaringsdeskundigheid, wat toelaat om deze ervaringskennis nog optimaler te integreren in onze onderwijspraktijken.

DE INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN HET HOGER ONDERWIJS: EEN SOCIALE INTERVENTIE

Bouverne-De Bie (2011) stelt dat sociale praktijken zich ontwikkelen op het snijvlak van een sociaal probleem en specifieke interventies. Aan elke interventie liggen waarden ten grondslag, die deze maatschappelijk legitimeren (Bouverne-De Bie et al., 2008). Als we de eigen experimenten op de Vlaamse hogescholen ter inbedding van ervaringskennis kaderen als een sociale interventie, komt dezelfde vraag op de voorgrond: wat zijn de grondslagen ter verantwoording van deze specifieke sociale interventies in het hoger onderwijs?

De professionalisering van sociale en zorgberoepen is niet vrij van macht, maatschappelijke ontwikkelingen en ongelijke sociale posities (Foucault, 1982). Een belangrijke motor voor humane opleidingen is het streven naar een meer inclusieve, rechtvaardige en menswaardige samenleving. Dit vereist dat het hoger onderwijs zelf bewust omgaat met dynamieken van ongelijkheid, uitsluiting en ongelijke vertegenwoordiging.

Aan de slag gaan met ervaringskennis in het hoger onderwijs (Debyser et al., 2020), beschouwen we als een 'sociale interventie' die een inclusieve hogeschool en een meer rechtvaardige en gelijkwaardige professionalisering van sociale- en zorgberoepen beoogt.

In dit artikel beschrijven we wat de samenwerking met mensen met ervaringskennis in het onderwijs toevoegt en nodig heeft. We presenteren inzichten uit drie verschillende cases met elk een eigen geschiedenis. De eigenheid van deze contexten en projecten wordt kort toegelicht voordat we inhoudelijk ingaan op de 'lessons learned'. We hebben hierbij aandacht voor zowel de werkzame elementen als voor de uitdagingen.

ONDERWIJSPRAKTIJKEN OP DRIE HOGESCHOLEN

Karel de Grote Hogeschool: Ervaringskennis vanuit een leven in armoede in humane opleidingen

Aan de Karel de Grote Hogeschool in Antwerpen, meer bepaald in de opleiding Sociaal werk, zag in 2004 het initiatief Bind-Kracht het levenslicht. Bind-Kracht is een samenwerkingsverband van onderzoekers, mensen in armoede, docenten en trainers die samen de kwaliteit van de hulpverlening willen verbeteren via onderwijs, vorming, methodiekontwikkeling en onderzoek.

Via een innovatieproject konden we vanaf 2014 experimenteren met ervaringskennis in het onderwijs. Enkele docenten gingen de uitdaging aan om een volledig opleidingsonderdeel te ontwikkelen in tandem met personen met ervaringskennis in armoede. In de opleiding sociaal werk werd een trainingsvak gesprekstechnieken samen met mensen met ervaringskennis uitgewerkt. In de opleiding orthopedagogie werd een integraal vak 'Gezinsgericht werken en armoede' in tandem gegeven. In 2015 ontvingen we de prijs Frank Swaelen 'Excellent in onderwijs' voor deze innovaties (Driessens et al., 2016).

Gaandeweg werden andere opleidingen en docenten overtuigd om met Bind-Krachtcoaches (mensen met ervaringskennis in armoede en sociale uitsluiting) aan de slag te gaan. Zo werken de opleidingen Verpleegkunde en Pedagogie van het jonge kind intussen ook met hen. In de opleiding Sociaal werk wordt nu in het eerste jaar in een theorievak 'Welvaart, ongelijkheid en armoede' in tandem gewerkt.

En via het onderzoekscentrum Sociale Inclusie gingen we internationaal. In een transnationaal project, gefinancierd door het Europees Sociaal Fonds, verzamelden we in negen Europese landen voorbeelden van samenwerkingsmodellen in het hoger onderwijs resulterend in een publicatie (Driessens & Lyssens-Danneboom, 2021) en een online databank. Momenteel werken we samen met onze collega's van UCLL (University Colleges Leuven-Limburg) in het Erasmus+ project 'Experiential Knowledge in Higher Education', waarin we ondersteunend materiaal ontwikkelen voor opleidingen die met ervaringskennis aan de slag willen gaan.

Kwetsbaar punt blijkt dat de doorontwikkeling van deze dynamiek afhankelijk is van het engagement van docenten. Enkel wanneer zij overtuigd zijn van de meerwaarde van de samenwerking en hierin op eigen initiatief willen investeren, komt dit van de grond. Bovendien is het niet voor elke docent evident om in tandem te werken met kortgeschoolde mensen. Bij elke curriculumherziening verdwijnen er initiatieven en ook in Coronatijd is er veel afgebouwd. Telkens opnieuw vinden docenten elkaar in een nieuwe beweging, maar het gebrek aan organisatorisch draagvlak en facilitering, maakt het voor docenten met een hoge werkdruk steeds moeilijker om persoonlijk te kiezen voor deze samenwerking.

VIVES Hogeschool: Patiëntenparticipatie in de opleiding Verpleegkunde & Vroedkunde

Geïnspireerd vanuit eigen wetenschappelijk onderzoek op het vlak van patiëntenparticipatie (Debyser et al., 2011), werd binnen Hogeschool VIVES in West-Vlaanderen in 2011 de basis

INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN SOCIAAL-AGOGISCHE EN ZORGOPLEIDINGEN

gelegd voor het actief betrekken van patiënten in de opleiding Verpleegkunde. Dit gebeurde eerst binnen de geestelijke gezondheidszorg, later ook in de algemene gezondheidszorg. Ondertussen werden heel wat acties gerealiseerd, zoals de aanstelling van drie betaalde ervaringsdeskundigen, de webpagina Participatie in Zorg en Welzijn met achtergrondinformatie en praktijkvoorbeelden, én een contactgroep voor ervaringsdeskundigen die meewerken binnen de opleiding. Verder wordt er sinds 2015 actief ingezet op de doorontwikkeling van een basisopleiding ervaringswerker GGZ. In coproductie met een vereniging voor mensen met een chronische ziekte wordt vanaf dit jaar ook een opleiding aangeboden tot ervaringsdeskundige 'Leven met een chronische ziekte'.

Hoewel opleidingen mensen kunnen ondersteunen in hun ontwikkeling, is een kritische kanttekening hierbij op z'n plaats. Slechts een beperkt aantal mensen kan jaarlijks deze opleiding starten. Het inschrijvingsgeld voor de opleiding is ten laste van de individuele student, waardoor mensen met beperkte financiële mogelijkheden vaak afzien van het volgen van een opleiding. Dit zorgt voor een potentiële ongelijkheid. Bovendien is in België de opleiding tot ervaringswerker in de gezondheidszorg nog niet erkend vanuit de overheid. Ook dit kan weer de kansen op (betaalde) tewerkstelling verkleinen.

Binnen de reguliere opleiding Verpleegkunde is er een volwaardig keuzevak 'Patiëntenparticipatie' ontwikkeld met als doel studenten ambassadeurs te maken van patiëntenparticipatie op hun toekomstige werkplekken. Tot slot wordt toegewerkt naar de integratie van ervaringskennis binnen de opleiding in een waaier van domeinen, vakken en rollen, zoals in stage, co-teaching, simulatie- en vaardigheidsonderwijs, debatten, bachelorproeven, en onderzoeksprojecten (Debyser, 2020; Debyser et al., 2020). Een interne leergemeenschap van docenten, vrijwillige en betaalde ervaringsdeskundigen ondersteunt sinds 2016 deze integratie van ervaringskennis in de hogeschool. Dit doet de leergemeenschap onder andere door een driemaandelijks nieuwsbrief te verspreiden onder alle docenten, leidinggevenden en betrokken ervaringsdeskundigen. Het medium van de nieuwsbrief laat toe om docenten te inspireren via goede praktijken rond de inzet van ervaringskennis, maar biedt ook ruimte om een meer kritische stem naar voren te brengen, bijvoorbeeld over haperende initiatieven om ervaringskennis in te bedden (Debyser, 2020; Debyser, 2022).

HOGENT: Ervaringskennis als hefboom tot inclusief onderwijs

Het EQUALITY//ResearchCollective is een praktijkgericht onderzoekscentrum aan HOGENT dat zich richt op vraagstukken in het sociale domein in relatie tot mensenrechten, kwaliteit van leven en sociale rechtvaardigheid. Het is in de schoot van dit onderzoekscollectief, dat er in 2020 een

driejarig praktijkgericht onderzoek werd afgerond naar de inbedding van ervaringskennis in het brede sociale domein (Van Steenberghe et al., 2020). Het centrale vertrekpunt hierbij was het gezamenlijk streven van ervaringsdeskundigen en andere professionals naar een toegankelijke en rechtvaardige hulp- en dienstverlening, waarbij een goede levenskwaliteit voor elke burger en het garanderen van mensenrechten voorop staan. Als onderzoekers en docenten stelden we ons vervolgens de vraag wat onze rol als hoger onderwijsinstelling is in dit verhaal. Deze evolutie in het werkveld is sterk verbonden met de ontwikkeling van democratie, burgerschap, mensenrechten en sociale rechtvaardigheid, die ook in onze opleidingen centraal staan (Laker et al., 2014). Wij leiden immers studenten op tot toekomstige professionals in het sociale domein. Als we verwachten dat zij in de praktijk intensief samenwerken met ervaringsdeskundigen, dan lijkt het een voorwaarde dat ervaringskennis, - onder andere via de inzet van ervaringsdeskundigen -, een plaats krijgt binnen ons eigen onderwijs.

We zijn gestart met de aanstelling van één ervaringsdeskundige in ons team. Dit leidde echter tot een eenzame positie voor de betrokken ervaringsdeskundige, met onduidelijke verwachtingen voor zowel de ervaringsdeskundige als de andere collega's. De collega's ervoeren een handelingsverlegenheid ten aanzien van haar. Mogelijk kwam dit omdat hun initiële onzekerheden en weerstanden onvoldoende ruimte kregen om te worden uitgesproken. Al snel reageerden de collega's vanuit een hulpverleningsreflex naar de ervaringsdeskundige en vulden allerlei kwetsbaarheden en moeilijke situaties voor haar in. Terwijl de ervaringsdeskundige vooral behoefte had aan vertrouwen en erkenning dat ze zelf voldoende in staat is om haar draagkracht in te schatten en aan te geven wanneer haar welzijn onder druk komt te staan. Deze situatie was de aanleiding om een intervisie op te zetten met alle direct betrokkenen. De intervisie bracht niet alleen verheldering in de geschetste situatie, maar fungeerde ook als een hefboom om nieuwe stappen te zetten naar de inbedding van ervaringskennis in het onderzoekscentrum en het departement Sociaal-agogisch werk.

In 2022 werden vier ervaringsdeskundigen aangesteld en werd een interne leergemeenschap opgericht met ervaringsdeskundigen, andere lesgevers en curriculumverantwoordelijken, om draagvlak en een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen rond de inzet van ervaringskennis. Onwetendheid en vooroordelen brengen immers het risico met zich mee in dat de inbedding van ervaringskennis enkel bij de ervaringsdeskundigen komt te liggen, terwijl dit een *collectieve* verantwoordelijkheid van het hele team dient te zijn.

Naast de leergemeenschap organiseren ervaringsdeskundigen, verbonden aan verschillende opleidingen, bijeenkomsten om onder elkaar ervaringen uit te wisselen over het werken

INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN SOCIAAL-AGOGISCHE EN ZORGOPLEIDINGEN

als ervaringsdeskundige aan HOGENT. Daarnaast zijn zij aangesloten bij een externe cliëntenorganisatie, die intervisie aanbiedt voor ervaringsdeskundigen in het werkveld.

De inbedding in de curricula kreeg onder andere vorm via co-teaching en het begeleiden van studentengroepen door ervaringsdeskundigen, en via vertegenwoordiging van ervaringsdeskundigen in werkgroepen bij het uitwerken van nieuwe opleidingsonderdelen. Structurele inbedding vond plaats in het internationaal Erasmus+ project 'SEKEHE Structural Embedding Knowledge by Experience in Higher Education'.

DE INBRENG VAN ERVARINGSKENNIS DRAAGT BIJ AAN PROFESSIONALISERING

In wat volgt bespreken we wat we leerden uit deze praktijken, wat ervaringskennis toevoegt aan onze sociale en zorgopleidingen, en wat nodig is om deze kwaliteitsvol te integreren.

De mens leren zien in zijn totaliteit

De ervaringen die cliënten inbrengen in de opleidingen zijn van een andere orde dan de kennis en ervaring die docenten klassiek in lessen en andere onderwijsactiviteiten naar voren brengen. Zij initiëren een vorm van leren die niet te vatten is in handboeken (Happell et al., 2019). Ervaringsdeskundigen delen met studenten bijvoorbeeld wat het betekent om geconfronteerd te worden met uitsluiting, stigma, ziekte of lijden.

Door mensen met ervaringskennis te betrekken in onderwijsactiviteiten, wordt hun authentieke ervaring zichtbaar voor studenten. Het is belangrijk dat ze niet vanuit enkelvoudige rollen (bijvoorbeeld louter als cliënt of patiënt) voor de klas staan, maar zich in hun volledige identiteit kunnen tonen (Happell et al., 2019). Zo komt de mens als geheel en niet de problematiek centraal te staan.

Verder zien we hoe het directe contact met mensen met ervaring en ervaringskennis ertoe kan leiden dat studenten een meer positieve beeldvorming ontwikkelen ten aanzien van mensen die bijvoorbeeld in armoede leven of een psychische kwetsbaarheid hebben (Schneebeli et al., 2010). Tegelijk stellen we vast hoe er kansen ontstaan voor docenten, bijvoorbeeld om zich bewust te worden van het vakjargon dat ze hanteren in lessen, of van de gebruikte cursustaal die onbedoeld toch een stigmatiserend effect kan hebben.

De samenwerking tussen docenten en mensen met ervaringskennis toont het belang van openheid en aandacht voor diverse perspectieven. Een dergelijke basishouding is van belang voor sociale en zorgopleidingen, waar het samenwerken mét mensen centraal staat, in plaats van het beslissen óver de hoofden van mensen heen. Studenten die al vanaf de start van hun opleiding mensen met ervaringskennis in actieve rollen ontmoeten, kunnen leren anders te kijken en hun toekomstige 'doelgroepen' niet als louter passieve objecten van zorg te beschouwen.

Ervaringskennis leren zien en waarderen als bron van kennis

Ervaringskennis integreren in diverse vormen van onderwijs en onderzoek, begint met het erkennen van ervaringskennis als een belangrijke aanvullende kennisbron, naast professionele en wetenschappelijke kennis (Halloy et al., 2023). Voor studenten betekent dit om de ervaringen en ervaringskennis van mensen zelf serieus te nemen en mensen te erkennen als expert van hun eigen lichaam en leven.

Het is echter niet alleen aan studenten om ervaringskennis te leren zien en waarderen. Ook voor docenten, onderzoekers en de ruimere organisatie van een hogeschool ligt hier een belangrijke opdracht. In alle fasen van kennisoverdracht en kennisontwikkeling dienen docenten, onderzoekers en andere betrokkenen zich de vraag te stellen of het actief betrekken van mensen met ervaringskennis al dan niet wenselijk is. Op die manier worden de concrete levenservaringen van mensen en wat voor hen telt en van belang is, meegenomen. Actieve betrokkenheid van mensen met ervaringskennis in de presentatie of verslaggeving van een project of onderzoek, kan helpen om de ontwikkelde kennis ook voor een niet-academisch publiek toegankelijk én relevant te maken.

De waardering voor ervaringskennis dient verder tot uiting te komen in duidelijke en gelijkwaardige rollen voor docenten en mensen met ervaringskennis. In het toewerken naar een gedeelde verantwoordelijkheid in onderwijspraktijken, kan het niet de bedoeling zijn dat mensen enkel getuigenissen brengen. Hoewel deze getuigenissen voor studenten waardevolle leerervaringen zijn, worden mensen zo vastgezet in hun levensverhaal of identiteit als 'verslaafde', 'zieke' of 'arme'. In meer gelijkwaardige onderwijspraktijken wordt bekeken hoe ervaringsdeskundigen op een verantwoorde en zorgzame manier diverse rollen kunnen opnemen. Zo kunnen ze naast het lesgeven, betrokken worden bij de selectie of beoordeling van studenten,

in het ontwikkelen van het curriculum of in de stagebegeleiding van studenten (Debyser, 2020; Debyser et al., 2011).

Diezelfde uitdaging vertaalt zich bij de ontwikkeling van praktijkgericht onderzoek, dat als voeding dient voor professionele opleidingen. Van Wolvelaer et al. (2022) stellen dat onderzoek een cruciale rol speelt in kennisproductie en -verspreiding, maar het risico loopt een elitaire structuur te zijn wanneer enkel wetenschappelijke kennis hier een plaats krijgt. Hoewel onderzoek in toenemende mate aandacht heeft voor het cliëntperspectief, is het betrekken van de ervaringskennis en -deskundigheid van burgers in sociaal kwetsbare situaties bij het agenderen van thema's, het analyseren van data, het formuleren van beleidsaanbevelingen of het ontwikkelen van sociale interventies, nog steeds weinig vanzelfsprekend (Cabassa et al., 2013; Mizock et al., 2014).

Een zorgzame context ontwikkelen voor iedereen

De deelname van ervaringsdeskundigen in professionele teams biedt ruimte voor openheid om kwetsbaarheden, belemmeringen en persoonlijke ervaringen in te brengen (Van Steenberghe et al., 2020). De inbreng van ervaringskennis maakt het belang zichtbaar om op een hogeschool (fysiek) veilige plekken te hebben waar ervaringen gedeeld kunnen worden. Studenten zijn immers zelf nog op zoek naar hoe zij hun levenservaringen kunnen verwoorden en als kracht kunnen inzetten in hun toekomstige beroepsleven, bijvoorbeeld in de ondersteuning van een cliënt. Tegelijk stellen we vast dat ervaringsdeskundigen tijdens hun participatie-activiteiten vaak signalen opvangen van studenten in kwetsbare levenssituaties. Zo worden drempels om ondersteuning te zoeken voor persoonlijke moeilijkheden verlaagd en ontstaan er nieuwe vormen van studentenondersteuning waarbij ervaringsdeskundigen het voortouw nemen.

Ook docenten hebben baat bij het samenwerken met ervaringsdeskundigen. Zo kan deze samenwerking resulteren in een meer reflexieve houding. Op termijn kan integratie van ervaringsdeskundigheid in de opleiding ervoor zorgen dat de ervaringskennis van docenten zelf als kennisbron wordt meegenomen in het onderwijs.

Een centrale voorwaarde voor een structurele inbedding van ervaringskennis blijkt het voorzien in ondersteuning, via coaching en intervisie, voor de ervaringsdeskundigen en het onderwijzend personeel.

Toewerken naar inclusieve en toegankelijke sociale en zorg opleidingen

Om ervaringskennis te ontsluiten in opleidingen voor hulpverleners, is het noodzakelijk dat er aansluiting gevonden wordt met een brede waaier van mensen die deze ervaringen en ervaringskennis kunnen inbrengen. Voor medewerkers van een hogeschool betekent dit het actief inzetten op het uitbouwen van contacten en het opbouwen van (duurzame) netwerken met mensen en organisaties die ervaringskennis ontwikkelen en in de wereld brengen. De medewerkers van de hogeschool en de ervaringsdeskundigen hebben tijd en ruimte nodig om elkaar te leren kennen en wederzijdse verwachtingen af te stemmen. Dit vraagt een aanhoudend engagement en het opbouwen van vertrouwen.

Vanuit het beleid dient er aandacht te zijn voor factoren die drempelverlagend of -verhogend werken voor de inzet van ervaringsdeskundigheid in het hoger onderwijs (Speed et al., 2012; Terry, 2013). Zo kan de deelname voor een ervaringsdeskundige, vanwege fysieke, emotionele of praktische redenen, te belastend zijn. Ook de logge en bureaucratische procedures, evenals een gebrek aan (financiële) erkenning, kunnen een belemmering vormen voor een verdere participatie binnen de hogeschool. Het creëren van een sfeer van dialoog tussen een betrokken docent en ervaringsdeskundige, en het betrekken van de ervaringsdeskundige bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van diens inbreng, werkt dan weer drempelverlagend. Het betrekken van een diverse groep ervaringsdeskundigen in de opleiding kan ook drempelverlagend werken voor studenten die zelf als gevolg van ziekte, handicap of sociale status bepaalde barrières ervaren om volwaardig te participeren in het hoger onderwijs. De ervaringsdeskundigen fungeren voor deze groep van studenten als een soort rolmodel. Voor de andere groep van studenten kan er een grotere sensitiviteit ontstaan voor de dagelijkse problemen waar deze groep van studenten mee om dient te gaan.

VOORWAARDEN VOOR HET DUURZAAM INBEDDEN VAN ERVARINGSKENNIS

Hoewel docenten overwegend positief staan ten opzichte van de samenwerking met ervaringsdeskundigen, wijzen de eigen praktijkvoorbeelden uit dat een tekort aan tijd vaak als belemmering wordt ervaren om daadwerkelijk met ervaringskennis aan de slag te gaan. Tijd in de letterlijke zin van uren om ervoor te zorgen dat ervaringskennis in al zijn facetten voldoende aan bod komt in het hoger onderwijs, en tijd in de zin van ruimte om met studenten hierover te

INBEDDING VAN ERVARINGSKENNIS IN SOCIAAL-AGOGISCHE EN ZORGOPLEIDINGEN

reflecteren. Het nemen van tijd is ook nodig om binnen de hogeschool een gemeenschappelijk verhaal te ontwikkelen over de betekenis van ervaringskennis en de manier waarop dit wordt ingebed en gehonoreerd. Dit vraagt een breed draagvlak, zowel op institutioneel niveau als bij de ruimere groep collega's en de ervaringsdeskundigen zelf. Op het niveau van de instituties en opleidingen zou samen met ervaringsdeskundigen kunnen worden nagegaan waar het toevoegen van ervaringskennis meerwaarde kan genereren. Zo kunnen ervaringsdeskundigen betrokken worden in het ontwikkelingsproces van vakken of cursussen, en in het bepalen van wat uitkomsten dienen te zijn van deze vakken. Wat voor hen telt, wordt meegenomen; zo bouwen ze mee aan de vorming van de sociale en zorgprofessionals van morgen.

Momenteel staat of valt nog te veel met de goodwill, creativiteit en flexibiliteit van enkelen om ervaringskennis duurzaam een plaats te geven. Zo is het structureel aanstellen van ervaringsdeskundigen in de verschillende hogescholen een heikel punt, en zijn het vaak tijdelijke statuten waar momenteel beroep op wordt gedaan (bijvoorbeeld als projectmedewerker of gastspreker). Ook diplomaverreisten zorgen er soms voor dat mensen met relevante ervaringskennis uit de boot vallen. Wensen we te komen tot een structurele inbedding waarbij ervaringskennis werkelijk gehonoreerd en erkend wordt als essentieel in het hoger onderwijs, dan is een duurzamere manier van werken noodzakelijk.

Begin dit jaar hebben de auteurs van dit artikel, werkzaam bij drie Vlaamse hogescholen, besloten een lerend netwerk te vormen om die duurzame inbedding van ervaringskennis in het hoger onderwijs een impuls te geven. Centraal in onze gezamenlijke visie staat het erkennen en waarderen van ervaringskennis als een onmisbare manier om betere professionals op te leiden en bij te dragen aan een meer zorgzame, inclusieve en toegankelijke hogeschool. Een onmisbare voorwaarde voor een structurele inbedding van ervaringskennis is het voorzien in ondersteuning, via coaching en intervisie, voor de ervaringswerkers en het onderwijzend personeel. Verder biedt het lerend netwerk mogelijkheden om goede praktijken op vlak van integratie van ervaringskennis in het hoger onderwijs te delen en samen nieuwe methodes te ontwikkelen, die ervaringskennis nog meer tot z'n recht kunnen brengen. Zo kan werk gemaakt worden van een concreet handelingskader voor docenten die willen samenwerken met ervaringsdeskundigen.

CONCLUSIE

Het afgelopen decennium ontwikkelden meerdere Vlaamse hogescholen initiatieven om ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid een gewaardeerde plek in het onderwijs te

geven. Op uiteenlopende manieren, via verschillende methodieken en in diverse opleidingen wordt geëxperimenteerd, en steeds vaker worden ervaringsdeskundigen aangesteld op de hogescholen. Hoewel er een gedeelde overtuiging is van de meerwaarde van de inzet van ervaringsdeskundigheid in onderwijs, onderzoek en de organisatie van de hogeschool, leeft er toch nog heel wat handelingsverlegenheid bij docenten, onderzoekers, beleidsmakers en bestuurders. Het maken van fundamentele keuzes voor de inzet van ervaringskennis, via erkende statuten, bijhorende beloning en mandaat, blijft nog vaak achterwege. Dit zorgt er mede voor dat de inbreng van ervaringskennis nog niet structureel verankerd raakt in de curricula en de onderzoekspraktijk.

Het samenwerken met ervaringsdeskundigen en het inbedden van ervaringskennis, is een kwetsbaar initiatief van een handvol geëngageerde medewerkers. Met het oog op verankering van deze initiatieven, hebben de auteurs van dit artikel een lerend netwerk opgericht voor de uitwisseling en ontwikkeling van kennis en praktijken. Het gezamenlijk schrijven van dit artikel was een van de eerste activiteiten van ons prille netwerk.

We nodigen jullie graag uit om in je eigen opleiding mee te streven naar een meer inclusieve en toegankelijke leeromgeving, waar ervaringskennis als volwaardige kennisbron wordt gezien en erkend. Heb je interesse, wil je meedenken en meewerken aan dit initiatief, neem dan zeker contact op met een van ons.

DISCLOSURE OF INTEREST AND FUNDING

Deze tekst werd gepubliceerd met steun van het project 'Structural Embedding of Knowledge by Experience in Higher Education through processes of co-creation' (SEKEHE) en medegefinancierd door het Erasmus+ Programma van de Europese Unie.

REFERENTIES

- Bouverne-De Bie, M. (2011). *Sociale agogiek*. Gent: Academia Press.
- Bouverne-De Bie, M., Van Ewijk, H., & Vos, J. T. F. (2008). *Sociaal werk in Vlaanderen en Nederland: een begrippenkader*. Mechelen: Kluwer.
- Branfield, F. (2009). *Developing user involvement in social work education*. London: Social Care institute for Excellence.

- Cabassa, L. J., Nicasio, A., & Whitley, R. (2013). Picturing recovery: A photovoice exploration of recovery dimensions among people with serious mental illness. *Psychiatric Services, 64*(9), 837–842. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201200503>
- Castro, E. M. (2018). *Patient participation and empowerment: The involvement of experts by experience in hospitals*. Faculteit Sociale Wetenschappen, KU Leuven.
- Debyser, B. (2020). *Meaning and value of patient perspective and patient expertise in health care*. Dissertation submitted in fulfillment of the requirements for the degree of PhD in Health Sciences, UGent <https://biblio.ugent.be/publication/8664143> (accessed: 13.07.2023).
- Debyser, B. (2022). Ervaringswerk, families helpen elkaar. Geraadpleegd op 25 oktober 2023, van <https://sociaal.net/achtergrond/ervaringswerk-families-helpen-elkaar/>
- Debyser, B., Grypdonck, M. H. F., Defloor, T., & Verhaeghe, S. T. L. (2011). Involvement of inpatient mental health clients in the practical training and assessment of mental health nursing students: Can it benefit clients and students? *Nurse Education Today, 31*, 198–203. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2010.06.001>
- Debyser, B., Van Hecke, A., Duprez, V., Malfait, S., Beeckman, D., & Verhaeghe, S. (2020). The evaluation of nursing students by patient's instrument (ENSPA): Development and validation. *Nurse Education Today, 6*(89), 104391. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.104391>
- Driessens, K., & Lyssens-Danneboom, V. (2022). *Involving service users in Social Work Education, Research and Policy. A comparative European Analysis*. Policy Press.
- Driessens, K., McLaughlin, H., & Van Doorn, L. (2016). The meaningful involvement of service users in social work education: Examples from Belgium and The Netherlands. *Social Work Education, 35*(7), 739–751. <https://doi.org/10.1080/02615479.2016.116228>
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry, 8*, 777–795.
- Halloy, A., Simon, E., & Hejoaka, F. (2023). Defining patient's experiential knowledge: Who, what and how patients know. A narrative critical review. *Sociology of Health & Illness, 45*(2), 405–422. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13588>
- Happell, B., Waks, S., Bocking, J., Horgan, A., Manning, F., Greaney, S., Goodwin, J., Scholz, B., van der Vaart, K. J., Allon, J., Granerud, A., Hals, E., Doody, R., Russell, S., Griffin, M., MacGabhann, L., Lahti, M., Ellilä, H., ... Biering, P. (2019). "There's more to a person than what's in front of you": nursing students' experiences of consumer taught mental health education. *International Journal of Mental Health Nursing, 28*(4), 950–959. <https://doi.org/10.1111/inm.12596>
- Laker, J., Naval, C., & Mrnjajs, K. (2014). *Introduction — civic pedagogies in higher education: Teaching for democracy in Europe, Canada and the USA*. Geraadpleegd op 5 oktober 2023, van https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137355591_1

- Mizock, L., Russinova, Z., & Shani, R. (2014). New roads paved on losses: Photovoice perspectives about Recovery from mental illness. *Qualitative Health Research*, 24(11), 1481–1491. <https://doi.org/10.1177/1049732314548686>
- Nursing and Midwifery Council. (2018). *The Code: Professional standards of practice and behaviour for nurses and midwives and nursing associates*. NMC, London. Geraadpleegd op 23 maart 2023, van <https://www.nmc.org.uk/globalassets/sitedocuments/nmc-publications/nmc-code.pdf>
- Schneebeli, C., O'Brien, A., Lampshire, D., & Hamer, H. P. (2010). Service user involvement in undergraduate mental health nursing in New Zealand. *International Journal of Mental Health Nursing*, 19, 30–35. <https://doi.org/10.1111/j.1447-0349.2009.00642.x>
- Speed, S., Griffiths, J., Horne, M., & Keeley, P. (2012). Pitfalls, perils and payments: Service user, carers and teaching staff perceptions of the barriers to involvement in nursing education. *Nurse Education Today*, 32(7), 829–834. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2012.04.013>
- Terry, J. M. (2013). The pursuit of excellence and innovation in service user involvement in nurse education programmes: Report from a travel scholarship. *Nurse Education in Practice*, 13(3), 202–206. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2012.09.004>
- Van Steenberghe, T., Reynaert, D., Roets, G., & De Maeyer, J. (2020). *Ervaring werkt?! Ervaringskennis cocreatief inbedden in je organisatie*. Den Haag: Acco uitgeverij.
- Van Wolvelaer, F., Van Steenberghe, T., De Maeyer, J., & Vindevogel, S. (2022). Arts-based methods to co-create knowledge and reconstruct power relations with marginalized women in and through research. In E. Huss & E. Bos (Eds.), *Social work research using arts-based methods* (pp. 33–44). Policy Press.
- Weerman, A. (2018). Ervaringsdeskundigheid ontwikkelen in social work-opleidingen. In M. Boer, S. Karbouniaris, & M. De Wit (Reds.), *Van Levenservaring Naar Ervaringsdeskundigheid. Didactiekboek*. (pp. 153–160). Oud Turnhout /' s Hertogenbosch, Gompel & Svacina.